

## MILJÖUTSKOTTETS UTLÅTANDE 20/2013 rd

### Statsrådets redogörelse om livsmedelssäkerheten 2013—2017

#### *Till jord- och skogsbruksutskottet*

### INLEDNING

#### **Remiss**

Riksdagen sände den 23 maj 2013 statsrådets redogörelse om livsmedelssäkerheten 2013—2017 (SRR 5/2013 rd) till jord- och skogsbruksutskottet för beredning och bestämde samtidigt att miljöutskottet ska lämna utlåtande i ärendet till jord- och skogsbruksutskottet.

#### **Sakkunniga**

Utskottet har hört

- livsmedelssäkerhetschef Veli-Mikko Niemi, jord- och skogsbruksministeriet
- överinspektör Kati Suomalainen, miljöministeriet

- avdelningsdirektör Tuula Honkanen-Buzalski, Livsmedelssäkerhetsverket Evira
- professor Raija Tahvonen, Forskningscentralen för jordbruk och livsmedelsekonomi
- chefsforskare Matti Verta, Finlands miljöcentral
- chefsforskare Hannu Kiviranta, Institutet för hälsa och välfärd
- laboratoriedirektör Janne Nieminen, Tulllaboratoriet.

Dessutom har skriftligt utlåtande lämnats av

- Centralförbundet för lant- och skogsbruksproducenter (MTK)
- Strålsäkerhetscentralen STUK
- Finlands naturskyddsförbund rf.

### UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

#### **Motivering**

##### *Allmänt*

Utskottet konstaterar att redogörelsen ger en heltäckande översikt över livsmedelssäkerheten i dag och över framtida hotbilder. Miljöutskottet granskar redogörelsen om livsmedelssäkerheten utifrån sitt eget ansvarsområde med särskild fokusering på klimatförändringen, miljöföroreningar och effekterna av skadliga kemiska ämnen.

Livsmedelsäkerheten i Finland är till alla delar i toppklass. Matens kemiska säkerhet och renhet är en central del av livsmedelssäkerheten. Med tanke på primärproduktionen är miljöföroreningen en stor riskfaktor i hela livsmedelskedjan. Skadliga ämnen kan hamna i livsmedel på flera olika sätt; genom atmosfäriskt nedfall, via vattnet eller jordmånen. Utskottet understryker att en hög standard på miljöskyddet och hög livsmedelssäkerhet är nära kopplade till varandra. Utskottet påpekar att betydelsen av hur lokala utsläppskällor hanteras blir större i och med att närproducerad mat blir allt populärare.

Råvaror och livsmedel rör sig med accelererande hastighet från land till land till följd av den mer komplicerade internationella handeln. Finlänarna äter huvudsakligen inhemsk mat, men den globala handeln växer snabbt. De hälsorisker som orsakas av livsmedel är mångfalt större i den internationella livsmedelshandeln och därför är behovet stort av effektivare internationell reglering av ren miljö och rena livsmedel.

#### *Klimatförändringen*

Redogörelsen tar på allmän nivå upp vilka konsekvenser klimatförändringen har för matsäkerheten. Utskottet menar att klimatuppvärmningen har omfattande återverkningar på livsmedels säkerheten över hela jordklotet. Jordbrukets skördar kan på sikt sjunka på många ställen i världen och skördens kvalitet kan försämrast.

Det är mycket svårt att förutsäga exakt hur klimatförändringen påverkar den kemiska livsmedelssäkerheten i Finland. Allmänt taget kan man säga att till följd av förändringen kommer exponeringen för skadliga ämnen bland befolkningen sannolikt att öka. Dricksvattnet innehåller mycket få rester av bekämpningsmedel, men risken är att läget försämrast om användningen av bekämpnings- och växtskyddsmedel tydligt måste ökas.

Utskottet framhåller att i anpassningen till klimatförändringen måste också faktorer som skadliga växtförstörare och spridning och förökning av invandrade arter vägas in. I Finland kan ökad nederbörd också betyda ökade mögelangrepp på sädesslagen. Klimatuppvärmningen kan resultera i att användningen av växtskyddsmedel ökar och att för människors hälsa eventuellt skadliga mögelgifter också tilltar. Samtidigt kan intresset för att i större omfattning ta i bruk genteknik i odlingen öka.

Utskottet konstaterar att det behövs adekvata forskningsresultat om hur klimatförändringen inverkar på livsmedelssäkerheten. I Finlands miljöcentral pågår flera samlade projekt som anknyter till anpassningen till klimatförändringen, till exempel beträffande sädesarter. I framtiden kommer det att behövas kännedom om systemis-

ka ändringar i hela matsystemet och hur de påverkar matsäkerheten.

För tillfället är det effektivaste sättet att minska miljökonsekvenserna av matproduktion att lägga om konsumtionsvanorna och minska matsvinnet. För konsumtionsvanornas del förutsätter det att konsumenten är tillräckligt väl insatt i konsekvenserna av olika produkter. Näring och näringsfostran i ett tidigt skede har sin egen centrala betydelse för hurdana våra matvanor blir. Utskottet understryker också i det här sammanhanget vikten av att minska matsvinnet. I livsmedelskedjan slösar vi i vårt land bort i snitt 330-460 miljoner kilo ätbar mat om året, vilket motsvarar 10-15 % av den konsumerade maten. I de olika delarna av matkedjan är svinnet störst i hushållen. Att systematiskt minska svinnet i alla delar av kedjan är ett effektivt sätt att reducera växthusgasutsläpp i matkedjan. Matsvinnet bör reduceras utan att livsmedelssäkerheten äventyras.

#### *Storskaliga miljöolyckor*

Mark, luft och hav som förorenas till följd av miljöolyckor är en risk i synnerhet för primärproduktionen av livsmedel och därigenom för hela livsmedelskedjan. Oförutsedda och omfattande föroreningar kan ske till exempel på grund av kärnkraftsolyckor, oljeolyckor eller omfattande okontrollerade luftemissioner. Med tanke på livsmedelssäkerheten och livsmedelsproduktionen uppkommer de största skadliga effekterna till följd av kärnkraftsolyckor, menar utskottet. Eventuell olycka vid oljetransport i Finska viken kan också ha omfattande konsekvenser för fiskodling och fiskerinäringen.

Utskottet påpekar att den ökade aktiviteten inom gruvindustrin kan leda till omfattande föroreningar av närmiljön och till omedelbar effekt också på livsmedelskedjan, vilket gruvolyckan i Talvivaara i Sotkamo hösten 2012 visade.

#### *Miljöskydd och livsmedelssäkerhet*

Utskottet understryker att miljöskyddslagstiftningen, som är inriktad på att bekämpa förorening av miljön, har central betydelse då det gäller att trygga ren primärproduktion av livsmed-

el. Utskottet framhåller särskilt att det behövs nära samarbete mellan miljö- och livsmedelsmyndigheterna för att förhindra skador som överförs från miljön till livsmedlen.

Miljölagstiftningen i Finland innehåller stränga förbud till exempel för kontaminering av grundvattnet och marken. I punkten Åtgärder i redogörelsens avsnitt om förorening av miljön (5.2.5.) konstateras att en ren miljö säkerställs genom övervakning av utsläpp och avloppsvatten. Utskottet anser att utsläppsnormerna bör bestämmas i miljötillstånden på ett sätt som förhindrar kontaminering. Det här kräver adekvata resurser för miljötillståndsmyndigheterna. Utskottet uppmärksammar vidare miljökonsekvensbedömning inom gruvindustrin och riskanalyser av primärproduktionen i samband med tillståndsförfarandet. Samtidigt bör livsmedelssäkerheten beaktas.

I handlingsplanen för att skydda Östersjön anges 11 farliga föreningar eller ämnen som särskilt bör beaktas. Av dem hör en stor del till ämnen som redan en längre tid har reglerats eller till ämnen som regleras i ramdirektivet för vatten och ramdirektivet om en maritim strategi. I det omfattande EU-Interreg projektet (COHIBA) har nya rekommendationer tagits fram för att på ett kostnadseffektivt sätt minska utsläpp. Inom ramen för HELCOM pågår en granskning av rekommendationerna. Syftet är att åstadkomma ett ställningstagande för minskning av utsläpp. Utskottet anser att om ett ställningstagande godkänns blir det också lättare att uppnå livsmedels-säkerhet.

#### *Kemisk livsmedelssäkerhet*

I fråga om kemisk livsmedelssäkerhet lyfter redogörelsen fram främmande och skadliga ämnen som tas upp i livsmedelskedjan vid primärproduktionen och från omgivningen. Olika särskilt skadliga ämnen, såsom tungmetaller eller organiska föreningar, kan hamna i födan och i omgivningen oavsiktligt eller avledda med tillstånd, till exempel när gödselmedel och växtskyddsmedel används. Intag av kemikalier som stör hormonverksamheten sker också via livsmedel. Några av dem nämns i redogörelsen. Ut-

skottet påpekar att också då det gäller de här kemikalierna behövs ytterligare forskning som preciserar vilken roll livsmedlen har i exponeringen. Ekologisk produktion kan öka livsmedels kemiska säkerhet, men det behövs mera dokumenterad information.

Gödselmedel är fortfarande källa till skadliga ämnen som hamnar i mark- och vattenområden. Organiska gödselmedel, särskilt de som framställs av slam från avloppsreningsverk kan innehålla tungmetaller och skadliga organiska ämnen. Finland har fastställt gränsvärden för högsta tillåtna halt i organiska gödselmedel av tre tungmetaller (kvikksilver, kadmium, bly) och av arsen, men inte tillsvidare gränsvärden eller rekommendationer för halten av skadliga organiska ämnen. Det bör fästas vikt vid halten av skadliga organiska ämnen i alla gödselmedel.

Även avloppsvattnet utgör en risk för produktionskedjan för livsmedel och för livsmedelssäkerheten. Avloppsvattnet för med sig ut i vattendragen ämnen som man inte effektivt kan avlägsna ur avloppsvattnet, bland annat läkemedelsrester. Mediciner bör i större omfattning returneras till apoteken. Därigenom effektiveras avfallshanteringen även om största delen av läkemedelsresterna hamnar i avloppsvattnet via sekret som utsöndras från människor. Utskottet understryker att reningen av läkemedelsrester och andra motsvarande skadliga ämnen från hushållsspillvatten och -slam bör snabbt förbättras. Utvecklingsarbetet bör ske i aktivt internationellt samarbete för effektivare rening av avfallsvattnet i samtliga kuststater runt Östersjön. Rengöringen av slam bör utvecklas så att man kan utnyttja det bättre som gödselmedel.

Utskottet konstaterar att EU har fastställt gränser för högsta tillåtna halter av dioxin och PCB-föreningar i livsmedel och foder. Halterna av dioxiner, PCB-föreningar och klorerade pesticider har redan länge minskat hos oss. Den huvudsakliga källan för de här föreningarna i Finland är fisk, särskilt feta Östersjöfiskar. I strömming och lax överskrider gränsvärdet fortfarande ofta. Finland har beviljats undantag och får tillåta att strömming och lax läggs ut på den natio-

nella marknaden på grund av de positiva effekterna av att äta fisk. En undersökning bland finländska yrkesfiskare i Östersjön visar att det med tanke på hälsan är bättre att äta fiska än att låta bli att äta Östersjöfisk på grund av miljögifter. Kalkylerad riskbedömning stöder också slutsatsen att nyttan av att äta fisk är större än skadan.

Utskottet konstaterar att miljöministeriet i enlighet med regeringsprogrammet har sammanställt ett nationellt program för farliga kemikalier. Programmet blev nyligen klart och det innehåller flera rekommendationer som syftar till att minska olägenheter för människors hälsa och för miljön. I redogörelsen behandlas också kort skadliga organiska ämnen som kan förekomma i gödsel-fabrikat. Utskottet påpekar att särskilt användning av slam från avloppsvatten i produktionen av gödselmedel kan innebära avsevärda risker. Den globala forskningen ökar, men i Finland är forskningen och uppföljningen av organiska skadliga ämnen i samband med slam obetydlig. Bristen lyfts fram i kemikalieprogrammet. Utskottet understryker att för att genomföra de åtgärder som nämns i redogörelsen och förbättra den kemiska livsmedelssäkerheten kan det krävas att forskningsresurserna delvis ses över.

#### *Nanomaterial*

Det finns prov på att vissa nanomaterial är förknippade med hälso- och miljörisker, till exempel eventuella toxiska effekter på människor och miljö. Utskottet konstaterar att det är nödvändigt att fastställa särskilda krav för nanomaterial. Inom jordbruket och livsmedelsekonomin betyder det framför allt fungerande riskutvärderingar av nanomaterial som avsiktligt är tillverkade för att användas som livsmedel, förpackningsmaterial, foder eller växtskyddsmedel.

#### *Strålningssäkerhet rörande livsmedel*

Enligt utskottet förekommer det radioaktiva ämnen som härrör från naturen i dricksvattnet. Radon ger upphov till den största strålningsexponeringen då det gäller hushållsvatten. De naturliga radonhalterna är i allmänhet högre i vatten i borrhunnar jämfört med vatten i ringbunnar

och vattenverk. Med undantag av vatten i borrhunnar är halterna i naturens radioaktiva ämnen mycket små i Finland.

Efter kärnkraftsolyckan i Tjernobyl spridde sig radioaktiva ämnen med luftströmmarna till Finland. Av de här radioaktiva ämnena märks i dag endast cesium- 137. I jordbruksprodukterna är cesium- 137 koncentrationerna ytterst små. I livsmedel som man får från naturen, t.ex. vilt, skogsbär, rovfisk från insjöar och svampar, kan det ställvis finnas ganska höga halter. Särskilt i rovfisk och vissa svamparter kan de högsta halterna fortfarande ställvis överskrida EU-kommissionens rekommendationer, men trots det har man inte längre behövt införa begränsningar för konsumtionen av naturprodukter på grund av radioaktivt cesium.

Till följd av läckaget i bassängen för gips-slam i Talvivaara rann flera hundra kilo uran i naturen, till största delen in i botten-sedimentet i de närliggande sjöarna. I sjöarna nära gruvom-rådet har man uppmätt höjda uranhalter, men tills-vidare har man inte upptäckt höjda uranhalter i fiskar eller komjölk. Men enligt utskottet är det viktigt att situationen följs upp och att också de faktorer analyseras genom vilka man i fortsät-ningen kan förhindra att uran från gruvor kom-mer ut i naturen.

#### *Sammanfattning*

Utskottet fäster uppmärksamhet vid behovet av miljöriskbedömning, riskhantering och adekvat forskning i anknytning till livsmedelssäkerhet. Utskottet vill också understryka att uppgifterna om livsmedel, miljö och kontroll bör utnyttjas inom flera olika förvaltningsområden.

Utskottet hänvisar till redogörelsen och kon-staterar att samverkan mellan kemikalier länge har varit föremål för diskussion. Ämnen kan för-stärka eller försvaga varandras verkan. Kun-skaperna om nanomaterial och ämnen som stör hor-monverksamheten är fortfarande bristfälliga. Ut-skottet anser att det är ytterst viktigt att åtgärder i enlighet med redogörelsen vidtas för ökad forskning av samverkan mellan kemiska ämnen. Utskottet uppmanar till internationellt forsk-nings-samarbete.

Avslutningsvis konstaterar utskottet att för att garantera att åtgärdsrekommendationerna i redogörelsen genomförs hade det varit befogat att utse ansvariga parter som ska sörja för de praktiska åtgärderna. De föreslagna åtgärderna går i och för sig i stort sett i rätt riktning också ur miljösynvinkel.

***Ställningstagande***

Miljöutskottet anför

*att jord- och skogsbruksutskottet beaktar det som sägs ovan.*

Helsingfors den 13 juni 2013

I den avgörande behandlingen deltog

ordf. Martti Korhonen /vänst  
vordf. Rakel Hiltunen /sd  
Christina Gestrin /sv  
Timo Heinonen /saml  
Mikael Jungner /sd  
Pauli Kiuru /saml  
Jukka Kärnä /sd  
Jari Lindström /saf

Eeva-Maria Maijala /cent  
Tapani Mäkinen /saml  
Martti Mölsä /saf  
Sari Palm /kd  
Anni Sinnemäki /gröna  
Mirja Vehkaperä /cent  
Juha Väättäinen /saf  
ers. Sirpa Paatero /sd.

Sekreterare var

utskottsråd Jaakko Autio.